

PRACOWNIA KALENDARZA ŻYCIA I TWÓRCZOŚCI CYPRIANA NORWIDA

W październiku 1987 r. rozpoczęła działalność Pracownia Kalendarza Życia i Twórczości Cypriana Norwida utworzona przy Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Inicjatorką i kierownikiem Pracowni jest Zofia Trojanowiczowa, w skład zespołu wchodzi Jolanta Czarnomorska i Małgorzata Pluta. W toku wstępnych ustaleń postanowiono, że okres biografii Norwida zamykający się w latach 1821–1860 opracuje Jolanta Czarnomorska, okres następny – od roku 1861 do 1883 – Małgorzata Pluta. Za takim podziałem, z cezurą między rokiem 1860 i 1861, przemawia szereg argumentów merytorycznych, a także w miarę proporcjonalne ilościowo rozłożenie materiałów źródłowych.

Postulat podjęcia pracy nad nowym kalendarzem Norwida zgłosił już przed laty Juliusz Wiktor Gomulicki. W przedmowie do „*Kalendarza biograficznego Cypriana Norwida*, zamieszczonego w 11 tomie *Pism wszystkich* z 1976 r., pisał o potrzebie opracowania „wyczerpującej, książkowej kalendarzowej i szczegółowo udokumentowanej biografii” poety. Stwierdził też, że w jego *Kalendarzu* znajdują się „spore luki, których wypełnienie zależy od dalszych, długich i żmudnych, poszukiwań i dociekań” (PWsz 11, 10).

Istotnie, opracowane dotychczas przez J. W. Gomulickiego kalendaria mają – zgodnie z założeniem autora – charakter selektywny. Sелеktywny także w tym sensie, że zawarte w nich informacje podane są skrótowo, nie zawsze ze wskazaniem ich źródeł. Podstawa datacji faktów biograficznych czy utworów Norwida często pozostaje sekretem warsztatu badawczego autora i w wielu przypadkach trudno lub nawet nie sposób ją zrekonstruować. Uwagi te dotyczą, choć w różnym stopniu, wszystkich kalendarów biograficznych poety opracowanych przez J. W. Gomulickiego, a więc: *Kroniki biograficznej* z r. 1946 ogłoszonej w książce zbiorowej *Pamięci Cypriana Norwida* (Warszawa 1947), *Wprowadzenia do biografii Norwida* (Warszawa 1965), które weszło – jako *Mała kronika życia i twórczości Cypriana Norwida* – do pierwszego tomu *Dzieł zebranych* poety (Warszawa 1966), *Calendarium norwidowskiego* zawartego w pierwszym tomie *Pism wybranych* (Warszawa 1968) oraz *Kalendarza biograficznego Cypriana Norwida*, wchodzącego w skład 11 tomu *Pism wszystkich* (Warszawa 1976), zamieszczonego również w książce *Cyprian Norwid. Przewodnik po życiu i twórczości* (Warszawa 1976).

Największe uszczegółowienie informacji występuje we *Wprowadzeniu do biografii Norwida* i w *Kalendarzu biograficznym Cypriana Norwida*. Opracowania te różnią się nieco metodą zapisu; w pierwszym zastosowano przejrzysty podział na miesiące w obrębie dat rocznych, w drugim biografia poety została podzielona na etapy, w ramach których wyraźnie wyodrębnione są kolejne lata, a daty oznaczone bardziej precyzyjnie wtapiają się w narrację. Podnieść też należy, że poza *Kroniką biograficzną* z 1946 r. wszystkie pozostałe kalendaria podporządkowane są bogato komentowanym edycjom zbiorowym Norwida i w związku z tym wiele faktów o charakterze strictly biograficznym, a przede wszystkim dat powstawania utworów, zostało umieszczonych w komentarzach do tekstów czy w ogólniejszym wyposażeniu krytycznym tych wydań. Ponadto cały 11 tom *Pism wybranych* oprócz biogramu zawiera wiele dokładnych danych chronologicznych i

faktograficznych. Takie „rozproszenie” informacji – chociaż zamierzone – z całą pewnością nie ułatwia orientacji w zawiłych kolejach życia autora *Vade-mecum*. Równocześnie nie ulega wątpliwości, że wszystkie badania dotyczące biografii Norwida muszą przyjąć za punkt wyjścia ustalenia J. W. Gomulickiego.

Pracownia poznańska stawia sobie za cel przygotowane kalendarium bogatego¹, analitycznego i pełnego. Założenie to przyjęto wraz z metodą za *Kroniką życia i twórczości Mickiewicza*, wydawaną w latach 1957–1978, której poszczególne tomy opracowały Maria Dernałowicz, Ksenia Kostenicz i Zofia Makowiecka pod redakcją Stanisława Pigoń. Dodatkowych wskazówek dostarczył *Kalendarz życia i twórczości Juliusza Słowackiego*, opracowany przez Eugeniusza Sawrymowicza przy współpracy Stanisława Makowskiego i Zbigniewa Sudolskiego, wydany w 1960 r. Od samego początku swojej działalności Pracownia korzysta z cennych konsultacji dr Marii Dernałowicz.

Zamiar ufundowania Norwidowi kalendarium podobnego w metodzie do mickiewiczowskiego może wydać się zamiarem na wyrost. Źródła biograficzne dotyczące Norwida – w porównaniu z podobnymi materiałami o Mickiewiczu czy Słowackim – przedstawiają się skromnie. Okazuje się jednak, że każde niemal „zanurzenie się” w archiwa przechowujące bloki korespondencji przyjaciół i znajomych poety owocuje nowymi lub nie w pełni wykorzystanymi dotychczas informacjami, drobnymi „odkryciami”, które krok po kroku coraz bardziej nasycają biografię Norwida faktami. Przykładem może być kwerenda przeprowadzona w 1989 r. w Bibliotece Jagiellońskiej, gdzie znajduje się m.in. korespondencja pozostała po Marii Trębickiej. Blok ten bywał już przez badaczy wykorzystywany, nigdy jednak nie uwzględniono wszystkich, licznych i ciekawych norwidianów w nim zawartych². Inną szansę wzbogacenia informacji o poecie stanowi uważna analiza źródeł już opublikowanych, powszechnie dostępnych. Za przykład posłużyć mogą znane listy Norwida; treść wielu z nich pozwala wnioskować o niekompletności rejestru listów zaginionych, zamieszczonego w 10 tomie *Pism wszystkich* i uzupełnionego w tomie 11. Wydaje się, że rejestr ten poszerzyć można co najmniej o dwadzieścia listów. Informacje znajdujące się w korespondencji Norwida otwierają ponadto możliwość wielostronnego oświetlenia faktów biograficznych.

Dodać trzeba, że *Kalendarz* Norwida z założenia nie będzie jedynie rejestrem chronologicznie zestawionych danych o jego życiu i twórczości. Zostaną w nim również uwzględnione wybrane wydarzenia historyczne, polityczne i kulturalne XIX w., a także ważniejsze fakty z ówczesnego życia towarzyskiego, które wiązały się, lub mogły się wiązać, z biografią poety.

Na obecnym etapie pracy wszystkie fakty notowane są na osobnych kartach; nasza kartoteka liczy ich już ponad siedem tysięcy. Podobnie jak w *Kronicie* Mickiewicza, w skład każdego zapisu wchodzi: data, miejsce, informacja o wydarzeniu, źródło informacji, odsyłacze do innych zapisów wiążących się z wydarzeniem. Oprócz tego jest miejsce, nie zawsze jeszcze wypełnione, na komentarz i przypisy.

Pierwszym, wyjściowym materiałem informacyjnym, który został już wykorzystany, był 11 tom *Pism wszystkich*. W ciągu kilku miesięcy rozpisano zawarty w nim *Kalendarz biograficzny Cypriana Norwida*, następnie – *Itinerarium Norwida*, *Rozmowy*, *Tytułowy*

¹ Zob. K. Kostenicz. *Kalendaria życia i twórczości pisarzy*. W: *Dokumentacja w badaniach literackich i teatralnych. Wybrane problemy*. Wrocław-Warszawa-Kraków 1970 s. 203.

² Wszystkie odnalezione w tej korespondencji wzmianki o Norwidzie znalazły się w artykule J. Czarnomorskiej *Norwidiana w korespondencji Marii Trębickiej*, który ukaże się w jednym z najbliższych numerów rocznika „Studia Norwidiana”.

rejestr utworów Norwida w ich kolejności chronologicznej, Dokumentację ilustracyjną oraz Bibliografię literackich i artystycznych publikacji Cypriana Norwida. Równoległe do tej pracy powstawały indeksy z odsyłaczami do datowanych kart. Są to indeksy: utworów literackich, prac plastycznych, listów Norwida, osób, miejsc i nazw geograficznych, instytucji, czasopism, a także indeks źródeł będący bibliograficznym wykazem odnotowanych przez J. W. Gomulickiego opracowań oraz uwzględnionych przez niego bibliotek i archiwów, w których przechowywane są rękopisy.

Drugi rok pracy upłynął na prowadzonej pod kątem biograficznym analizie listów poety opublikowanych, wraz z metrykami i objaśnieniami, w tomach 8–10 *Pism wszystkich*. Umożliwiło to istotne wzbogacenie zgromadzonego wcześniej materiału faktograficznego i wprowadzenie do niego licznych uściśleń i poprawek datacyjnych.

W r. 1989 opracowano twórczość Norwida, zmierzając do ustalenia dat i okoliczności powstania utworów. Punktem wyjścia były w tym wypadku metryki i objaśnienia z tomów 2, 3, 5 i 7 *Pism wszystkich* oraz komentarze zamieszczone w *Dzielałach zebranych i Pismach wybranych*.

Obecnie trwa praca nad pozostałymi komentowanymi wydaniem dzieł poety, a także drukowanymi źródłami biograficznymi. Dalszy etap stanowią będą systematyczne, szeroko zakrojone kwerendy krajowe (rozpocznemy od Biblioteki Narodowej w Warszawie, gdzie znajduje się Archiwum Norwidowskie Zenona Przesmyckiego) i zagraniczne. Te ostatnie zapoczątkowane będą wyjazdami do Wilna, Lwowa i Grodna.

Małgorzata Pluta

Maj 1990